

Др. Фріц Адлер.

Промова на суді.

(дня 18 мая 1917 р.)

(Продовжене).

Певна річ, була се тяжка боротьба, коли я хотів привести своїх товаришів до моралі інтернаціональних думок. Воно виглядає дуже наївним. Се та сама мораль, про котру Маркс в 1864 році сказав, що вона на сім полягає, аби прості закони обичайности (етики), справедливости, які стосуються відносин між приватними людьми, привнести до значіня найвищих законів, обов'язуючих народи. Ця мораль революційної демократії, що вперше виявила ся в 1791 в словах: "Свобода має свою етичну велич в засаді: не робити нікому того, чого не хочеш, аби тобі робили. Але дуже наївно, але се мораль демократії, яку те пер знову пригадала російська революція, яка протиставляє ся принципам загартування земель, які ставлять віків і протиставляють йому принцип рівноправности народів і мир без анексії і відшколювання.

Коли ви хочете мене зрозуміти, то мусите знати, що мені завжди залежало на тім, аби приєднати партійних товаришів до цієї програми. Ви зрозумієте, який повний провал означало для мене, що соціал-демократи Австрії інакше думали. Ми готовились до інтернаціонального конгресу. Плановано також помістити в Arbeiter Zeitung статі делегатів усіх країв. В тім плані ся раптом в той же газеті з 5 серпня стаття під заголовком "День німецької нації", стаття, що ставить ся знов на позицію війни. "Сей день 4 серпня ми ніколи не забудемо" — так починала ся стаття. Але партійна управа хотіла раптом сей день забути і мені все нагадували, що ми в Австрії не мали 4 серпня. На се я відповідав: "Не було в Австрії 4 серпня, бо о се не питало ся правительством Штірра. Але ми мали щось гіршого, ми мали 5-тий день серпня, в котрому починає ся ця стаття в Arbeiter Zeitung, яка принесе нам велику шкоду поза границями держави, особливо в Італії, куди зателеграфовано статтю. Яке був в настанному конфлікті з моєю партією і моїми приятелями... (Тут перериває предсидатель обжалованому в його дальших висловах, що ми не вдавали ся в подробиці, а тільки вдалося йому відповісти: Я є в дуже складному положенні. Крамаржем занимали ся 6 місяців. Я хотів би мати хочби 6 годин. Описіть промову свою промову).

Я переконаний, що велика більшість соц. демократів розуміла війну як оборону і зі становища оборони се зрозуміло, що нація боронить свою єдність. Се було соціал-демократичне. Але скоро запанувала думка, що поражені, перед якою ми хочемо боронити себе, з усіми її страхіттями, з усією її нуждою на інших, званих, що ми хочемо над другими побідити. Це була думка, яку Arbeiter Zeitung з 5-го VIII року висловлювала: "Як небудь мало б статись, ми серцем надіємо ся, що війна скінчиться ся по-доброму для святої справи німецького народу". Це слово "побідою" підкреслювало пізніше дуже сильно і се було власне тим, що творить рішучий опірний пункт, бо ми, виходячи із соц.-дем. становища, не повинні виносити з війни ніяких користей. Як приватна людина, на яку в лісі нападє опришок, уживатиме усіх сил, щоб оборонити себе, коли-ж одначе його поборе, то не обрабує його кишені, так ми у відносинах народів не сміємо зійти на ніво вуличних розбійників. Але, коли ми домагали ся на державній конференції в марті мин. року, щоб партійна управа з найбільшим натиском домагала ся від правительств, щоб центральні держави публічно виступили за мир і зрешті ся анексії і відшколювань, нас висміяно і на 100 делегатів мав я тільки 16 на свого боці. Коли на початку війни я мусів побоювати ся, що коротка побіда війни закріпить абсолютизм на десятиліття, то ся довга війна з усіми її страшними шкодами і спустошеннями принесла одну користь, що вона ширить скрізь отверезеніє і впливає в організм народу воєнне антідопом і витворює той настрій, про який Гете каже: "Хто в мирі хоче назад війни, для того не світить щасте надії". Після короткої війни наступилоб шовіністичне опаньє по обох боках, а ся війна витворює, так казатиб, правдивий воєнний пацифізм. Бо освіта про війну ще довго буде ділати, навіть у тих, що колись війну славословили як стальну купіль народів.

Відогралась

ВЕЛИКА ІСТОРИЧНА ТРАГЕДІЯ

В рамках її мене і мої мотиви належить зрозуміти. Партія, що повинна була бути в сьому історичному моменті носителькою думки про людину, стала хвостом уряду, оружієм тенденцій, які їй повинні бути чужими. Я не кажу, що в сьому залі винні поодинокі люди, але се велика трагедія, яка крилась в самій партії а іменно в тому, що бюрократичний апарат робітничого руху взяв верх над інтересами будучности пролетаріату. Провідники пролетаріату хотіли як вірні урядники вратувати організацію, але вони зрадили дійсний пролетарський інтерес, зрадили інтернаціонал, зрадили думку про соціальну революцію. Вони вправді здобули дрібні користі

для робітників в часі війни, і я се признаю, але вони зрадили першество своєї екзистенції за миску сочевиці.

Ся трагедія не обмежувалась тільки на Австрію.

Можуть мені сказати, що критикуючи так свою партію мусу бути аматором обжалувань, коли в такій країні, де є такі наші противники як християнські соціали і національні союзники, підлошу такі закиди проти нас самих. Для мене ніколи не було щось більше противного, як сі буржуазні партії в Австрії. Але се було велике потрясення для мене, коли я пізнав, що австрійська с.д., яку я вважав найвищою, є тільки однією окою між сніпими. Я не можу прикладати до соціалістичної партії мірила буржуазної партії. Прикладаю натомість мірило її славного розвитку, коли хочу пізнати, що з неї сталося. І се мене боліло, що партія взяла на себе в часті порок своїх противників.

Я потрап в суперечність з партійною управою, бо вона що раз більше ставала контр-революційною інституцією. Що раз більше приходив я до переконання, що революція в Австрії мусить виникнути проти партійної управи і що вона завжди була колодою для революційного руху. А в сій управі мусів я працювати як її перший секретар, мусів бути присутнім на всіх засіданнях. І все мені ставало яснійшим: будучи на сім становищі, я стою в найвищому конфлікті сумління між моїми урядовими обов'язками і моїми переконаннями. Особливо Зайц говорив про відповідальність. Належить протиділати актам насильства, але партійна управа мусіла відповідати за пролиту кров. Але я стою на становищі, що мусить ся поносити відповідальність. Тайною всього внутрішнього конфлікту є, що партія в мирний, довгий свій час мала вправді організації, письменників, послів, але не мала офіційних; що в Австрії ніхто не здавав собі справи, як в ній з насильством належить поступати. Думаю все тільки про те, як робити перешкоди заворушенням. Тон, в якому говорив про насильство надавав др. Реннер. І я бачив, що думку про насильство хотіли перед робітниками тільки здекретувати. Др. Реннер є великим, талановитим демагогом і він міг собі уявляти, що своїми грубими книжками зробить з абсолютизму Штірра освічений абсолютизм. Але з особливою штуркою він старав ся закрити, що в Австрії а таксамо в Росії не йде в першій мірі до соціальної революції, тільки що тут ходить о буржуазну революцію, о поруху до абсолютизму.

Тому мусів я прийти

ДО ІНДИВІДУАЛЬНОЇ АКЦІЇ,

бо партія, партійна управа, провідники відвернули ся від революційного чуття. Я хотів показати, що в Австрії може прийти до революційного перевороту тільки проти партійної управи, що тільки проти неї є можливим, взяти ся за насильство, коли сього вимагає режим насильства правительства. Але ось зараз постарав ся др. Реннер доказати, що індивідуальна акція протиставляється принципам соціал-демократії і є анархістичною. Натурально, я не уявляв собі як дитина, що через атентат поборю абсолютизм в Австрії і принесу мир. Я не став анархістом. Анархизм вірить, що індивідуальна акція може відіграти таку роль в світі. Я в се ніколи не вірив. Бо я стою на становищі масової боротьби, яку повинні вести маси усіми способами, що ведуть до цілі і що відповідають натуральному праву мого почуття — в часі мира парламентарними способами а коли абсолютизм знищив парламент, також насильством. Я стою й нині на тому становищі, що масова боротьба є рішачою і такою мусить вона бути і що мій вчинок є цілком скромною індивідуальною акцією, не щоби через те заступити масову боротьбу, і не тому, що би її вивязати, як думав дехто з моїх приятелів, приймаючи, що буцім то тепер, на мою думку, народ повстане. Те, чого я хотів, се було, отворити психологічну передпосилку будучої масової акції в Австрії.

Не хотів я через свій вчинок робити революції, тільки створити умови для того, щоби люди мусили заняті становище супроти революції. Державному прокураторови мусу сказати, що я за весь час війни ні одного слова не сказав про повстання, бо я був свідомий, що в сьому осередку, в якому мені судилось жити, в осередку партійної управи і сїєї партії про такі річі не можна говорити, бо через се губить ся почуте, що насильство може бути виконане тільки через діло. Люди в сьому ціннімі булиб мене висміяли. Але потрібним й можливим було, признати ся до насильства, щоби можна було сказати партійним товаришам: Ся людина поважно трактує справу, вона віддає своє життя, щоби се перед вами сказати. Я хотів, щоби ви заняли становище супроти сього і ви мусите се зробити. Тепер не посміє жадний Реннер ні жадний Зайц сказати робітникам, що насильна акція в Австрії є неможлива і що її не сміє бути. Се власне хотів я досягнути. І варто було дійсно в сїй ситуації дати своє життя, щоби привести сих людей до зміни усього їх становища.

Закид проти індивідуальної акції є нестійкий. Мое діло було індивідуальною акцією в рамках маси і я не міг зрозуміти, що ті люди, яких уся діяльність полягала на індивідуальних акціях, себто на зібранню у міністрів, що вони

осудять ті індивідуальні акції, які будуть направлені проти міністрів. До 1889р. партія уживала засобу індивідуальної погрози поодиноким властям. Тодішня Arbeiter Zeitung мала сталу рубрику для сїєї цілі: "Як з нами поведуть ся". Там ставлено старостів і інших ворогів робітничої класи під суд. Ставлено не систему а одиниці, як се було завжди методом партії.

Хочу ще додати, що я ніколи не перецінював свого вчинку ні перед виконанням його, ні в часі перших переслухань на поліції. Не бажав навіть, щоби перецінювано діло, ні що до предмету, ні що до успіху. Я хотів отворити місце для революційного духа.

Таке мое розуміння насильства. Се був однак і символічний вчинок. Він повинен масі показати, як належить робити в великому стилі, що треба віддати своє особисте життя, що не треба існувати жертви, але бути готовим на неї. Закидають мені, що я виконав своє діло в супереч засадам соціал-демократії. І се не вірно. До інтернаціоналу належать партії, що признають індивідуальну акцію. Се були соціалістично-революціонери в Росії. Я був їх противником. Віз завжди гостру теоретичну боротьбу проти них. Масова акція — се головне. Закид проти атентату, який я признаю і який дав мені багато до думання, се той, що атентати і вся політика конспірації спричинюють абсолютизм, що їх надкунає поліція, яка висилає агентів-провокаторів. Такі агенти-провокатори були в Австрії, але я волю про Росію говорити.

Мій атентат був відокремлений, який може виникнути в цілком особливий констеляції. Не хотів я вводити до партії нових методів боротьби. Навпаки, я вважав би збоченням партії, коли вона пустилась на самі атентати. Але було ясним, що в цілком особливих випадках, в яких провідники нищать революційний дух, як власне в сьому випадку, є дозволений поодинокий вчинок, аби оживити сього духа.

Булло одначе фальшивим, оцінювати вчинок як вирахований, як змисний, з теоретичного розважування виконаний, як такий, який може диктувати тільки розум. Тут грало надзвичайну роль чуте і то подвійне. Насамперед ізза ганьби, партії, а відтак ізза ганьби, в яку попала Австрія через Штірра. Оба ці мотиви, як моменти чуття безстанно впливали на мене. Про мене раз сказали на партійній нараді: так багато маніфестів і резолюцій ніхто не написав, скільки Фріц Адлер в часі війни. Я завжди відчував потребу, виступати проти діяльності партії. Я все робив, щоби впливати на людей. Моя партія не уживала проти ганьби

Австрії слухних засобів. Се почуття ганьби по діяв в рівній мірі і мій батько. Тут він був цілком на моєму боці. Я пробував дати вислів сїєї ганьби. В Ціріху мав я промову, ізза якої мене тягнули до слідства за переступство \$65 а. Я видав маніфест. Я намовив мого приятеля Лібкнехта, щоби він говорив про сю ганьбу в пруській соймі на пострах пануючим. Я пробував всіх засобів, впливати на публіку.

Хочу тепер сказати, що на мене особисто діляло. В слідстві говорить ся про се докладно і з усею отвертістю. Тут можу коротко се представити. Хочу говорити про річі, які є фактами, про які можна читати в часописах, які є відомі. Хочу отже говорити про

ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ.

Почуте в мене було таке: чи ми собаки, щоби нас тресовано? Чи в нас нема почуття чести, щоби на все те дозволяти?

Всі ті річі можна доказати. Вони правдиві. Перш за все цензура. Що то значить, жити під цензурою в війні, про се трудно навіть собі уявити. Одинокою німецькою газетою, яку заборонено, був "Volk" (Народ), популярна щоденна газета, видавана мною. І я був сям вдоволенний. По крайній мірі, не можна було сїєї сапосиці надуживати. Але я редагував теж "Der Kampf" (Боротьба), наш науковий орган і то з великим пожертвоуванням та великими труднощами, які полягали на тому, що я попадав в найгірші ситуації. Мусу навести кілька прикладів.

Одну статтю задержували мені цілими тижнями. Вичеркнено в ній один рядок. Другі статі держано в цензурі цілі місяці. Тут була система.

Брак гідности і бездарність цензури ненастанно ображали мое почуття. Вони ділали на мене пригнізуюче. Я був досконало обізаний з цензурою і відносинами, які панували на провінції. А у все те, що робилось, не можна навіть повірити, коли сього не знаєть ся. Мій оборонець пробував доставити свідків на сю обставину, але їх відкинено.

Адлер описує відтак докладно цензурні відносини в Празі, де редактори "Pravo Lidu" сказано на поліції, що йому будуть доставляти статі (з поліції!), які будуть написані в соціалістичнім дусі. Належить їх тільки прийняти. Наказувано навіть, якими буквами і на якому місці справоздання і патріотичні статі мали бути поміщені. Се річі, що противили ся гідности журналіста. На пресу виконувано чистий шантаж. Коли я був в Ціріху, говорив про се, і за се обжаловано мене після \$65.

(Дальше буде).

ДОПИСИ.

Ферні, Б.К.

Заходом тушенного відділу відбув ся тут в неділю, дня 2-го вересня концерт в честь Івана Франка.

З нагоди "дня праці" (Labor Day) поз'їздилося много гостей із сусідних кемпів так, що присутні заповнили відділову галю по береги.

В програмі концерту було много точок, котрі були переплітвані гарними співами фернійського хору. Вступне слово виголосив: т. Н. Ткачук. Декламували: Тов. Георгій Лакуста поезію Ів. Франка "Каме нярі", тов. Дмитро А. Пугач поезію "На суді" а тов. В. Кональчук віддекламував вірш "Сучасне життя".

Деклямації випали знамениті і публіка нагороджала їх рясними оплесками.

Тов. Петро Несторук виголосив промову, котрою заохочував присутних до організації, щоби горнулись в соціалістичні ряди. Пояснив також про революцію в Росії

При кінці бесідник звернувся до присутних з просьбою о дати на відділову бібліотеку. Публіка відкликлась на зазив щиро і зібралось \$17.45, котрі підуть на вище згадану ціль.

Потім тов. П. Макара відіграв еще скрипкові соли.

Програму збагатили своїми виступами також т.т. А. Божик і І. Маркевич.

Тов. Д. Мойсюк дав відчит про життя нашого славного поета і громадянина Ів. Франка.

На закінчене тов. Мойсюк напівмусу присутних, щоби не лише по смерті, але й за життя почитали таких славних людей, як Ів. Франко й другі, що гинуть за добро нашого народу.

По концерті була забава танцями, де забавляли ся старі й молоді неначе на злість ворогам.

Гість.

ПЛЯТФОРМА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ.

Ми, Канадійська Соціал-Демократична Партія, стверджуємо нашу вірність і підмогу інтернаціональному соціалістичному рухові.

Силою власности средств продукції і транспорції (природних богатств, фабрик, робітень, залізниць і пр.) всі богатства, випроудковані робітниками дістають ся в руки капіталістичної класи. Сїєї власности капіталісти борються при помочі держави (армії, маринарки, судівництва).

Отже задачію соціал-демократичної партії є виховати робітників Канади в свідомости їх класового положення в суспільности і їх економічного рабства супроти властителей капіталу організувати їх у політичну партію, яка мала б задачу добути державну власть і переіменити всю капіталістичну власність у колективну власність робітничої класи. Отся суспільна переімена означає освободжене не лише пролетаріату але й цілої людської раси. Однакж лише робітничі класи може перевести сю переімену. Всі прочі класи удержують своє істноване, піддержуючи теперішній суспільний лад.

Боротьба робітничої класи проти капіталістичної експлуатації витворює стан безперервної війни поміж сими обома силами о посідане політичної і економічної власти.

Як средства підготованія робітничої класи до запровадження кооперативного суспільства, соціал-демократична партія буде попірати всяке змагане, що має на цілі поправу відносин в капіталістичнім ладі як пр.

1. Скорочене дня праці,
2. Заборона діткої праці,
3. Загальне виборче право для повнолітніх, без уваги на пол та маєткові кваліфікації,
4. Ініціатива, референдум і право відклику.

РОБІТНИКИ! ЧИТАЙТЕ ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІАЛІСТИЧНИЙ ДНЕВНИК

"РОБІТНИК",

котрий завжди боронить Ваші інтереси.

Передплата вносить:

На рік	\$4.00
На пів року	2.75
На 3 місяці	1.50

Засилайте передплату на таку адресу:

"Р О Б І Т Н И К"

2335 W. 11th St.

Cleveland, Ohio